

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

SOTSIAALMINISTEERIUM

JUSTIITSMINISTEERIUM

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ piloteerimise põhitulemused

III ja IV etapi koolitused

Aire Trummal

Tallinn 2016

Sisukord

1. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis	3
1.1. Programmi taust	3
1.2. Pilootprojekt Eestis	3
2. Koolituste tulemused.....	4
2.1. Andmete kogumine	4
2.2. Koolitusel osalenute taust.....	5
2.3. Osalejate tagasiside koolitusele.....	5
2.4. Vanema hinnangud lapse käitumisele	6
2.5. Vanemlik stiil lapse käitumisele reageerimisel	11
2.6. Tunnetatud muutused lapses ja iseendas	14
3. Kokkuvõte	15

1. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis

1.1. Programmi taust

Sotsiaalministeerium koostöös Tervise Arengu Instituudiga piloteerib Eestis tõenduspõhist vanemlusprogrammi „Incredible Years“ (<http://incredibleyears.com>), eesti keeles „Imelised aastad“ (IA). Esimeste koolitustega alustati 2014. aasta lõpus ning piloteerimise periood kestab kevadeni 2017. Eestisse on toodud programm *Basic Preschool*, mis on suunatud 3–8-aastaste laste vanematele. Arendaja poolt on lisaks pakkumisel programmid noorema ja vanema vanusrühma laste vanematele ning koolidele.

Üks koolitustsükkel kestab kokku u 4 kuud. Koolituse raames toimub üks kord nädalas grupitöö kuni 14 lapsevanema osavõtul. Iga grupiga tegeleb korraga kaks koolitatud grupijuhti. Käsitletakse teemasid nagu lapsega mängimine, kiitus ja premeerimine, reeglid ja piiride kehtestamine, eiramise ja aja maha võtmise tehnikad. Vanemlike oskusi omandatakse läbi meetodite ja situatsioonide arutelu, rollimängude, näitlike videote analüüsi, materjalide lugemise ning oskuste praktiseerimise kodus.

Programmi „Imelised aastad“ lühiajalisteks eesmärkideks on vanemlike oskuste suurendamine, vanema ja lapse vaheliste suhete parandamine, lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine ning käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine. Programmi pikaajalisteks eesmärkideks on vähendada laste ja noorte käitumisprobleemidest tulenevat akadeemilist edasijõudmatust, vägivaldsust, õigusrikkumisi ning sõltuvusainete tarvitamist. Programmi rakendatakse peale USA ka mitmetes Euroopa riikides (nagu Norra, Rootsi, Inglismaa, Iirimaa, Holland), Venemaal, Kanadas ja mujal.

Programmi väljatöötaja Dr. Carolyn Webster-Strattoni ning sõltumatute uurijate poolt viimase kolmekümne aasta jooksul teostatud randomiseeritud kontrolluuringute kohaselt on tõendatud koolituste edukus vanemate ning laste oskuste ja käitumise muutmisel ja vaimse tervise probleemide vähendamisel. Tegemist on laialdast tunnustust leidnud tõenduspõhise programmiga.

1.2. Pilootprojekt Eestis

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ rakendamine Eesti toetab „Laste ja perede arengukava 2012–2020“ strateegiliste eesmärkide elluviimist positiivse vanemluse arendamisel ning laste elukvaliteedi parandamisel. Piloteerimine viiakse ellu Euroopa Majanduspiirkonna toetuste programmi „Riskilapsed ja -noored“ projekti „Riskilaste ja -noorte tugisüsteemi väljaarendamine“ raames.

Lastevanemate koolitusi teostatakse pilootprojekti käigus mitmes etapis ning tänaseks on läbi viidud neli etappi: 11.2014–03.2015, 03–06.2015, 11.2015–03.2016, 03–06.2016. Kahe esimese etapi koolitused teostati vene keelt kõnelevatele lastevanematele, kolmandas ja neljandas etapis lisandusid grupitööd ka eesti keelt kõnelevatele lastevanematele.

Kahe esimese etapi koolitused leidsid aset Tallinnas, Narvas ja Tapal (kokku 12 lastevanemate gruppi). Kolmanda ja neljanda etapi koolitused toimusid Tallinnas, Tartus, Võrus, Pärnus ja Kohtla-Järvel (kokku 23 gruppi). Tegevust korraldati koostöös kohalike omavalitsuste ning kohalike keskustega, kus grupitöid läbi viidi. Pilootprojekti raames toimuvad veel ka viienda etapi koolitused, millega alustatakse sügisel 2016.

2. Koolituste tulemused

Järgnevalt on kajastatud pilootprojekti III ja IV etapis läbi viidud koolituste tulemusi, kuna need kaks etappi toimusid ühtedes ja samades kohalikes omavalitsustes (Tallinnas, Tartus, Võrus, Pärnus ja Kohtla-Järvel). I ja II etapi koolituste kohta on eelnevalt koostatud eraldi raport.¹ Põhitulemusi on siiski võrreldud ka esimeste koolitusetappide tulemustega.

2.1. Andmete kogumine

Koolituste tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgmisi andmekogumise meetodeid:

1. Tagasisideankeet: Koolitusel osalenud lapsevanemad täitsid vahetult peale viimase grupitöö lõppu tagasisideankeedi, kus küsiti koolituse keerukuse ja kasulikkuse, grupijuhtidega rahulolu ja toimunud muutuste kohta. Analüüsi on kaasatud 223 vastaja andmeid.
2. Eyberg Child Behaviour Inventory (ECBI) ankeet: ECBI on Sheila Eybergi poolt välja töötatud ja rahvusvaheliselt laialt kasutamist leidv instrument, mis sisaldab 36 lapse käitumisega seotud väidet. Lapsevanem hindab, kui sageli lapsel igat käitumisi esineb ning kas see käitumine on tema jaoks probleem. Lapsevanemad täitsid ankeedi ära enne koolituse algust ning vahetult peale viimast grupitööd. Koolituse käigus keskenduti eelkõige enda ühele lapsele ning ECBI ankeet täideti selle lapse kohta. Analüüsi on kaasatud 202 vastaja andmed, kes on korrektselt täitnud nii eel- kui järelküsitluse ankeedi.
3. Parenting Scale (PS) ankeet: PS on teadlaste grupi poolt (Susan G. O'Leary, David S. Arnold, Lisa S. Wolff, Maureen M. Acker) välja töötatud instrument, mis sisaldab 30 väidet vanema reageerimise viisi kohta lapse mittesoovitud käitumisele. Antud on kaks erinevat reageerimise võimalust ning vanem valib, kumma vanemluse stiili poole tema käitumine rohkem kaldub. Lapsevanemad täitsid ankeedi ära enne koolituse algust ning vahetult peale viimast grupitööd koos ECBI ankeediga ning mõeldes sama lapse peale, kelle kohta täideti ka ECBI ankeet. Analüüsi on kaasatud 202 vastaja andmed, kes on korrektselt täitnud nii eel- kui järelküsitluse ankeedi.
4. Kvalitatiivsed intervjuud: Peale kolmanda etapi koolituste lõppu viidi läbi fookusgrupi intervjuud osalenud lapsevanematega nendes omavalitsustes, kus toimusid esmakordselt eestikeelsed koolitused (Tallinn, Tartu, Võru, Pärnu).² Intervjuude käigus küsiti täpsustavalt koolituse sisu ja protsessi kohta ning lapses ja endas tajutud muutuste kohta. Kokku toimus 5 fookusgruppi, kus osales 32 lapsevanemat. Intervjuusid teostas uuringufirma Turu-uuringute AS.

Kvantitatiivsete andmete analüüs on teostatud statistilise analüüsi paketi Stata abil. Osakaalude erinevuste hindamiseks on kasutatud χ^2 (hii-ruutu) ja Fisher'i täpset testi ning keskmiste erinevuste hindamiseks Wilcoxon'i testi ja t-testi. Erinevus loeti oluliseks, kui olulisuse tase $\alpha \leq 0,05$.

---

¹ https://intra.tai.ee/images/prints/documents/14633896383_Vanemlusprogrammi_I-II%20etapi%20tulemused.pdf

² Projekti I ja II etapi lõpus teostati fookusgrupe lastevanematega, kes lõpetasid venekeelse koolituse ning need tulemused on kajastatud eelmises raportis.

2.2. Koolitusel osalenute taust

„Imelised aastad“ koolitusega alustas III ja IV etapil kokku 278 lapsevanemat. Nendest 102 vanemat käisid koos Tallinnas, 51 Tartus, 49 Pärnus, 45 Kohtla-Järvel ja 31 Võrus. See on kokku 23 koolitusgruppi, millest 8 töötasid vene ja 15 eesti keeles.

70% koolitusele saabunutest olid naised ning 30% mehed. Abikaasa või elukaaslasega koos elavaid inimesi oli vanemate seas 71%. Eelistatud on, et programmis osalevad korraga lapse mõlemad vanemad ning võrreldes I–II etapiga on õnnestunud meeste osakaalu suurendada. Esimesel kahel koolitusetapil oli mehi 23%.

Kõige rohkem oli osalejate hulgas 30ndates eluaastates inimesi (54%) ning järgnesid 20ndates eluaastates lapsevanemad (26%). Sellest vanemaid osalejaid oli viiendiku jagu.

Kolmandik (33%) koolitusele saabunutest olid kõrgharidusega lapsevanemad, 34% keskeri- või kutseharidusega ning 33% kesklariduse või sellest madalama haridustasemega inimesed. Võrreldes eelneva kahe koolitusetapiga on madalama haridustasemega inimeste osakaal osalejate hulgas mõnevõrra suurenenud. I–II etapi gruppides oli kõrgharidusega lapsevanemaid 39% ning kesklariduse või sellest madalama tasemega osalejaid 28%.

Kõige rohkem oli koolitusele saabunute seas kahe lapse vanemaid (40%) ning kolmandiku (33%) moodustasid ühe lapse vanemad. 27%-l oli vähemalt 3 last. Varasemaga võrreldes on III ja IV etapi jooksul suurenenud lastevanemate osakaal, kellel on vähemalt 3 last. I–II etapi gruppides oli taolisi vanemaid 19%.

III–IV etapi koolituse lõpetas 243 lapsevanemat ning nelja kuu jooksul katkestas koolitusprotsessi 13% alustanutest. I–II etapi koolituste puhul oli katkestajaid 21%. Katkestanute hulgas on rohkem nooremaid ja madalama haridustasemega lapsevanemaid ning neid, kes ei ela koos abikaasa või elukaaslasega.

2.3. Osalejate tagasiside koolitusele

Koolituse tagasisideankeedis hindasid osalejad seda, kui keeruliseks ning kui kasulikuks osutusid nende jaoks koolituse meetodid ja teemad ning kui hästi tulid oma tööga toime grupijuhid. Hinnanguid anti 7-pallisel skaalal, kus 7 tähendas maksimaalselt positiivset hinnangut.

Koolituse erinevatest osadest pidasid lapsevanemad enda jaoks kõige kasulikumaks lapse tunnustamise ja positiivse tähelepanu osutamise teemat (keskmine hinnang 6,6), aga ka ülejäänud teemadest enamuse (premeerimine, reeglite kehtestamine, mängimine, eiramine, loogilised tagajärjed, probleemide lahendamine) sai vajalikkuse osas kõrge hinnangu; vahemikus 6,0–6,2. Kõige vähem kasulikuks peeti aja mahavõtmise tehnikat (keskmine hinnang 5,8). Tunnustamise, premeerimise ja mängimisega seotud vanemlikke oskusi oli ka kergem omandada. Kõige keerulisemaks teemadeks osutusid lapsele probleemide lahendamise õpetamine ning aja mahavõtmine rahunemiseks.

Koolituse meetodite osas pidasid lapsevanemad kõige kasulikumaks grupijuhtide poolt edasi antud teavet, situatsioonide arutelusid grupis ning oskuste praktiseerimist kodus koos lapsega (keskmine hinnang 6,4–6,5). Samas osutus lapsega erinevate tehnikate harjutamine kõige keerulisemaks koolituse osaks. Grupijuhtidega jäädgi väga rahule ning keskmised hinnangud nende töö erinevatele aspektidele (koolitusteemade valdamine, osalejate motiveerimine, kättesaadavus ja süvenemine) olid 6,8.

Tagasisideankeet sisaldas ka mõningaid küsimusi selle kohta, kuidas on koolitus suutnud lahendada lapsega seotud probleeme ja kas osaleja soovitaks programmi teistele. Tabelis 1 on näidatud hinnangute keskmised ning mida kõrgem keskmine 7-palli skaalal, seda parem tulemus. Lisaks on toodud nende osalejate osakaal, kes andsid vastuseks 6 või 7 palli. Tulemused näitavad, et osalenud soovitaks „Imelised aastad“ programmi kindlasti ka teistele vanematele. Nad leiavad, et programmi lähenemine lapse käitumise muutmisele on olnud sobiv ning nende jaoks on toimunud olulised edusammud.

Tabel 1: Osalenute hinnangud koolituse üldise tulemuslikkuse kohta

Väide	7-pallise skaala otsad	Nende %, kes märkis 6-7 palli	7-pallise skaala keskmine
Kas Te soovitaksite selles programmis osalemist oma sõpradele või sugulastele?	kindlasti ei soovitaks, kindlasti soovitaks	96,4	6,80
Ma arvan, et viis, kuidas selle programmi abil läheneti minu lapse käitumise muutmisele...	ei ole üldse sobiv, on väga sobiv	82,5	6,36
Oma lapse edusamme jälgides tunnen ma täna, et...	ei ole üldse rahul, olen väga rahul	78,0	6,08
Minu lapse käitumisprobleemid, mida ma püüdsin antud programmi meetodeid kasutades lahendada...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	58,7	5,74
Minu oskused iseenda emotsioonidega toimetulekuks ja mõtete suunamiseks...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	66,8	5,90
Minu suhted oma lapse või lastega...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	74,0	6,03
Kui kindel Te täna olete, et saate programmis õpitu abil ise oma lapsel ilmnevate käitumisprobleemidega hakkama?	ei ole üldse kindel, olen väga kindel	68,6	5,89

2.4. Vanema hinnangud lapse käitumisele

Väidete vastused

Tabelis 2 on esmalt esitatud lapsevanemate poolt antud **hinnangud lapse käitumise esinemise intensiivsusele** koolituse eelselt ja vahetult koolituse lõpus (ECBI ankeedi alusel). Igat käitumist hinnati 7-pallisel skaalal, kus 1 tähendas, et antud käitumist ei esine kunagi ning 7, et seda esineb alati. Ankeedi 36 väidet on tabelis järjestatud käitumise esinemise sageduse alusel eelküsitleuse ajal. Kõige intensiivsemad on järgmised käitumised: vihastamine (kui ei saa oma tahtmist), pidev tähelepanu otsimine, vahele segamine, erinevate tegevustega venitamine (riietumisel, magamaminekul, söömisel), kuuletumisest keeldumine, liigne rahutus või vingumine.

Kõigi 36 väite puhul on koolituse järgse küsitluse ajaks toimunud lapse probleemse käitumise intensiivsuse statistiliselt oluline vähenemine. Üldiselt võib märgata tendentsi, et eelküsitleusel enam esinenud käitumisi on õnnestunud ka rohkem vähendada. Kõige suuremad muutused on toimunud järgmiste käitumiste osas: venitamine magamaminekul või riietumisel, kuuletumisest või magamaminekust keeldumine, vihastamine (kui ei saa oma tahtmist), vaidlemine vanematega, trotsiv käitumine, kodureeglitele mitte allumine ja jonnihood. Kõige vähem muutunud käitumisteks on voodi märgamine ja varastamine, kuid seda esines ka juba koolituse eelselt vähe.

Teise aspektina hindasid vanemad samade väidete puhul, **kas lapse taoline käitumine on tema jaoks probleemiks** („jah“ või „ei“ vastusena). Tabeli 2 teises osas on esitatud nende lapsevahemate osakaal, kelle jaoks üks või teine lapse käitumisviis probleemne on. Üldiselt näevad vanemad rohkem esinevaid käitumisi ka probleemsematena, aga see ei ole alati nii. Näiteks lapse poolne pidev tähelepanu otsimine on sagedasti esinev käitumine, kuid üle poole

vanematest selles probleemi ei näe. Üle 60% vastanute jaoks on eelküsitleuse andmetel murekohaks lapse mitte kuuletumine, vihastamine, trotsiv käitumine, jonnihood ja vingumine ning vahele segamine. Kõige vähem probleeme tekitab voodi märgamine ja varastamine, mida ka esineb kõige vähem.

36 väitest 33 puhul on koolituse järgse küsitluse ajaks statistiliselt olulisel määral vähenenud lapsevanemate osakaal, kes antud käitumises probleemi näevad. Kõige suuremat positiivset muutust on märgata järgmiste käitumiste osas: trotsiv käitumine, kuuletumisest keeldumine, vihastamine, vaidlemine, jonnihood ning aeglus magamaminekuks valmistumisel. Olulist muutust ei ole toimunud seoses õdede või vendadega tülitsemise ja kaklemisega ning varastamisega.

Tabel 2: Vanemate hinnangud lapse käitumise intensiivsusele ja probleemsele

Väited (järjestatud käitumise esinemise intensiivsuse alusel eelküsitleuse ajal)	Käitumise intensiivsus, 7-pallise skaala keskmine			Vanemate %, kes peavad käitumist probleemiks		
	eelküs.	järeloküs.	muutus*	eelküs.	järeloküs.	muutus*
Vihastab, kui ei saa oma tahtmist	5,23	3,96	-1,27	72,3	37,7	-34,6
Otsib pidevalt tähelepanu	4,87	4,00	-0,87	43,5	18,9	-24,6
Segab vahele	4,78	3,96	-0,82	62,3	41,4	-20,9
On aeglane magamaminekuks valmistumisel	4,77	3,43	-1,34	57,1	26,7	-30,4
Venitab riidesse panemisel	4,74	3,46	-1,28	56,5	27,8	-28,8
Keeldub kuuletumast, kuni ähvardatakse karistusega	4,55	3,33	-1,22	73,8	37,2	-36,7
Keeldub õigel ajal magama minemast	4,46	3,18	-1,28	57,6	29,3	-28,3
On liiga aktiivne või rahutu	4,44	3,50	-0,94	48,7	23,0	-25,7
Vingub	4,41	3,61	-0,80	62,3	36,7	-25,7
Keeldub söömast pakutavat toitu	4,31	3,50	-0,81	49,2	29,8	-19,4
Venitab või viivitab söögiajal	4,30	3,45	-0,85	39,3	24,1	-15,2
Keskendumine on kergesti häiritav	4,24	3,63	-0,61	51,3	27,8	-23,6
Tal on jonnihood	4,18	3,15	-1,03	65,5	34,6	-30,9
Ei allu iseseisvalt kodureeglitele	4,11	3,05	-1,06	53,4	23,6	-29,8
Tähelepanuvõime on lühiajaline	4,09	3,41	-0,68	50,3	26,2	-24,1
Vaidleb vanematega reeglite üle	4,06	2,96	-1,10	57,1	25,1	-31,9
Käitub trotsivalt, kui tal palutakse midagi teha	4,05	2,98	-1,07	68,1	30,4	-37,7
Keeldub tegemast majapidamistöid, kui seda palutakse	4,04	3,23	-0,81	46,6	24,1	-22,5
Hakkab kergesti nutma	3,99	3,19	-0,80	40,8	22,5	-18,3
Ülesannete või tegevuste lõpuni viimine ebaõnnestub	3,93	3,28	-0,65	47,6	24,6	-23,0
Röögib või karjub	3,90	3,00	-0,90	57,1	30,9	-26,2
Tal on raskusi ühele asjale keskendumisega	3,75	3,00	-0,75	44,0	19,4	-24,6
Tal on raskusi üksinda olles enda lõbustamisega	3,41	2,85	-0,56	34,6	19,4	-15,2
Tal on halvad lauakombed	3,38	2,71	-0,67	35,1	21,5	-13,6
On hooletu mänguasjade ja muude esemetega	3,32	2,67	-0,65	41,4	21,5	-19,9
Tülitseb oma õdede ja vendadega (verbaalselt)	3,15	2,82	-0,33	39,8	35,6	-4,2
Tülitseb omaealiste sõpradega (verbaalselt)	2,96	2,53	-0,43	31,9	14,1	-17,8
On täiskasvanutega häbematu	2,94	2,10	-0,84	42,4	23,6	-18,9
Kakleb oma õdede ja vendadega (füüsiliselt)	2,72	2,27	-0,45	41,9	31,9	-9,9
Lõhub mänguasju ja teisi esemeid	2,71	2,08	-0,63	35,1	14,7	-20,4
Õrritab või provotseerib teisi lapsi	2,71	2,23	-0,48	36,7	20,9	-15,7
Löüb oma vanemaid	2,53	1,94	-0,59	38,2	22,5	-15,7
Valetab	2,49	2,00	-0,49	34,6	18,9	-15,7
Kakleb omaealiste sõpradega (füüsiliselt)	2,39	2,03	-0,36	28,8	18,3	-10,5
Märgab voodit	1,87	1,67	-0,20	15,7	8,4	-7,3
Varastab	1,34	1,15	-0,19	9,4	5,2	-4,2

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$).

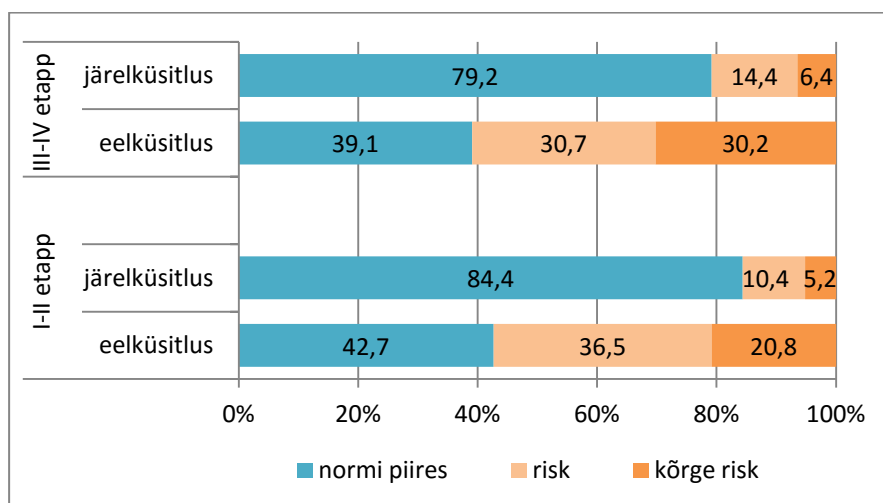
Arvutatud skoorid

ECBI ankeedis toodud väidete vastuste põhjal arvutatakse välja kaks koondnumbrit – intensiivsuse skoor ja probleemsuse skoor. Lapse käitumise intensiivsuse skoor saab olla vahemikus 36–252 (summa kõigi väidete vastustest skaalal 1–7) ja probleemsuse skoor vahemikus 0–36 (olenevalt mitmele väitele on vastatud „jah“). Saadud intensiivsuse skoor oli eelküsitlusel 133,1 ning järelküsitlusel 105,3. Probleemsuse skoor oli eelküsitlusel 16,7 ning järelküsitlusel 9,0. Mõlemad muutused on statistiliselt olulised. I–II etapi koolituste puhul oli muutuse ulatus sarnane, kuid eelküsitlusel olid keskmised skoorid madalamad ehk III–IV etapi koolitusgruppidesse tulnud perede probleemid on suuremad, kui esimeste koolitusetappide puhul. I–II etapi andmed: intensiivsuse skoor eelküsitlusel 126,2 ja järelküsitlusel 100,7; probleemsuse skoor eelküsitlusel 14,3 ja järelküsitlusel 7,1.

Tulemuste interpreteerimise hõlbustamiseks kasutab Venemaa (kes samuti rakendab antud vanemlusprogrammi) skooride jaotust kolmeks grupiks, mis põhineb Venemaa lastevanemate üldpopulatsiooni uuringu baasil saadud normatiivsetel andmetel. Kasutame seda jaotus ka Eesti koolitusgruppide tulemuste tõlgendamisel, kuna Eestis ei ole veel normatiivseid andmeid kogutud (seda planeeritakse teha 2016. aasta sügisel).

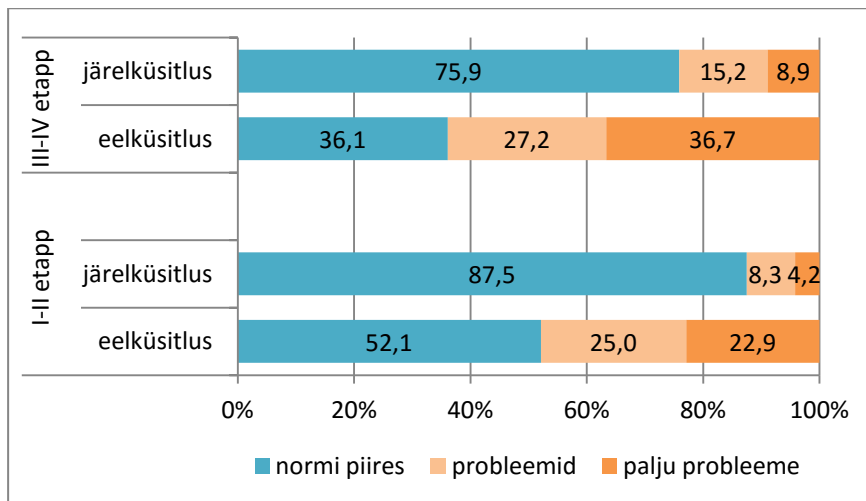
Enne koolituse algust on vanemate poolt hinnatud laste hulgas 39% puhul käitumise intensiivsus tavapärasel tasemel (skoor kuni 123) ning 61% puhul on tegemist vähem või rohkem probleemse käitumisega. Järelküsitluse ajaks on tavapärase käitumisega laste osakaal kahekordistunud (79%) ning riskiga rühma liigitub viiendik (21%). Joonisel 1 on III–IV koolitusetapi tulemusi võrreldud I–II etapi tulemustega. III–IV etapis on koolitusele tulnud vanemate lastel probleemkäitumist mõnevõrra rohkem – kõrge riskiga gruppi kuulub I–II etapis 21% ning III–IV etapis 30% vanemate poolt hinnatud lastest.

36% vanematest ei näe enne koolituse algust oma lapse käitumises olulisi probleeme (skoor kuni 13) ning 64% peab suurt hulka lapse käitumistest probleemiks. Järelküsitluse ajaks on lastevanemate osakaal, kes ei tunneta erilisi probleeme tugevalt kasvanud (76%) ning suuremaid pingeid kogeivad 24%. Joonisel 2 on esitatud ka eelmiste koolitusetappide tulemused. III–IV etapis koolitusele tulnud lastevanematel on rohkem muresid, kui I–II etapi koolitustel osalenutel – rohkete probleemidega gruppi kuulub I–II etapis 23% ning III–IV etapis 37% lastevanematest.

Joonis 1: Lapse käitumise intensiivsuse skoor jaotatuna kolme gruppi koolitusetappide lõikes

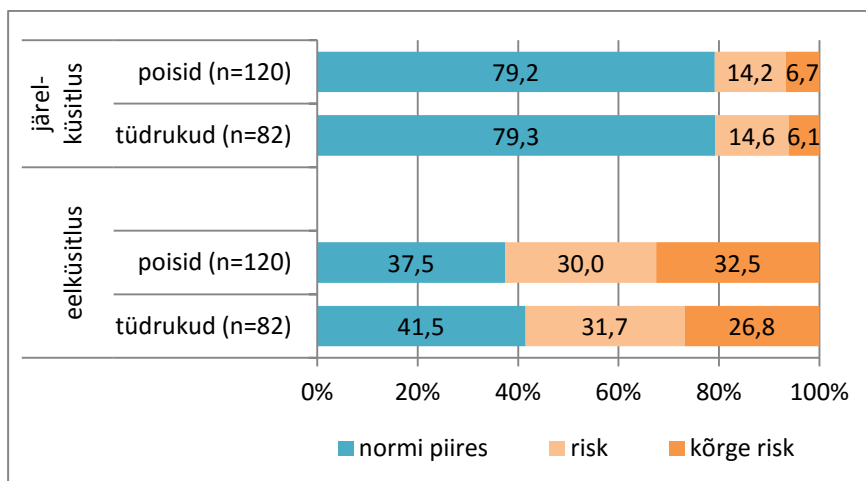

Joonis 2: Lapse käitumise probleemseuse skoor jaotatuna kolme gruppi koolitusetappide lõikes

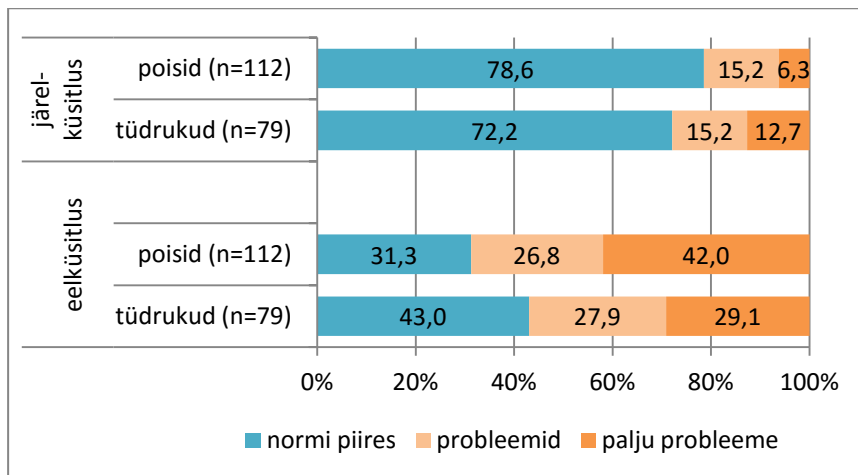
Erinevused lapse soo ja vanuse lõikes

Intensiivsuse skoori osas soo lõikes erinevusi ei esine (ei eel- ega järeloküsitlusel). Kuna vaadeldavate alagruppide suurus on väikesed, ei esine ka probleemseuse skoori osas statistiliselt olulisi erinevusi, kuigi vanemate osakaal, kes näevad eelküsitlusel tüdrukute käitumises palju probleeme on 29%, poiste puhul aga 42%. Toimunud muutus on poiste grupis suurem. Järeloküsitluse ajaks on poiste seas kõige probleemsema grupi esindajaid 6% (langus võrreldes eelküsitlusega 36%) ning tüdrukute puhul 13% (langus 17%) (vt joonis 3 ja 4).

Intensiivsuse ja probleemseuse skoori jaotust kõrvutades on näha, et kuigi käitumise intensiivsuse näitajad on eelküsitlusel poiste ja tüdrukute seas sarnased, näevad vanemad poiste käitumises enda jaoks suuremat probleemi, kui tüdrukute puhul. Kõrge riskiga käitumist on eelküsitlusel 33%-l poistest, palju probleeme näeb aga 42% vanematest. Tüdrukute grupis on need näitajad 27% ja 29% ehk sarnasel tasemel (võrdle joonis 3 ja 4).

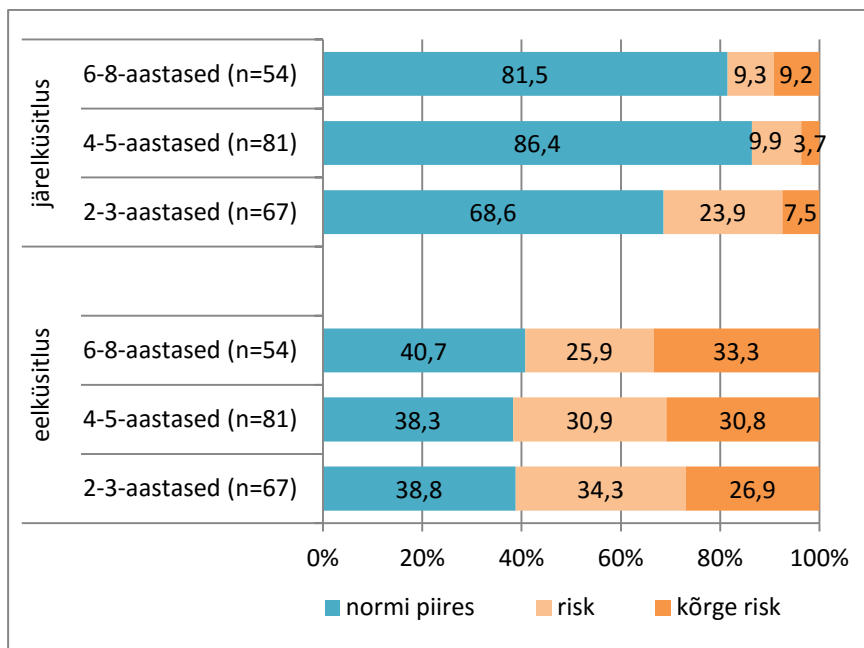
Joonis 3: Lapse käitumise intensiivsuse skoor jaotatuna kolme gruppi soo lõikes

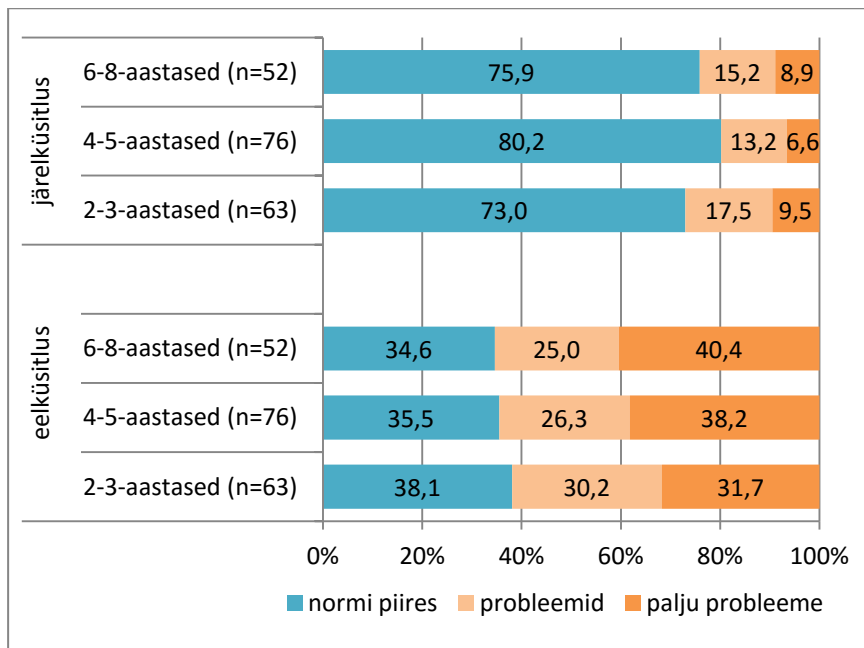
Joonis 4: Lapse käitumise probleemsuse skoor jaotatuna kolme gruppi soo lõikes

Laste vanusgruppe võrreldes on tuvastatav üks statistiliselt oluline erinevus. Järelküsitlusel on 2–3-aastaste seas vanemate lastega võrreldes vähem neid, kelle käitumine on normi piires. Eelküsitluse näitajad on aga kolmes vanusrühmas sarnased ehk kõige nooremate seas on koolituse jooksul saavutatud muutus kõige väiksem. 2–3-aastaste puhul on nende osakaal, kellel ei esine oluliselt probleemseks peetavat käitumist, järelküsitluse ajaks suurenenud 30%; 4–5-aastaste puhul 48% ning 6–8-aastaste puhul 41% (vt joonis 5).

Sarnane on tulemus ka probleemsuse skoori osas. 2–3-aastaste grupis on nende osakaal, kelle käitumises vanemad enda jaoks probleemi ei näe, järelküsitluse ajaks suurenenud 35%; 4–5-aastaste puhul 45% ning 6–8-aastaste puhul 41% (vt joonis 6).

Joonis 5: Lapse käitumise intensiivsuse skoor jaotatuna kolme gruppi vanusgruppide lõikes

Joonis 4: Lapse käitumise probleemsuse skoor jaotatuna kolme gruppi vanusgruppide lõikes

2.5. Vanemlik stiil lapse käitumisele reageerimisel

Alates III etapist on kasutusel küsimustik ka lapsevanema enda käitumise kaardistamiseks (PS ankeet).³ Tabelites 3–5 on esitatud lapsevanemate poolt antud hinnangud enda reageerimise viisile, kui laps käitub mittesoovitud viisil. Antud oli kaks erinevat reageerimise viisi ning vanem valis 7-pallisel skaalal, kumma vanemluse stiili poole tema käitumine rohkem kaldub. Mida kõrgem keskmine näitaja, seda ebaefektiivsem vanemluse stiil. Ankeedi 30 väidet jagunevad kolme erineva skoori alla (instrumendi autorite poolne jaotus USA-s teostatud uuringute põhjal). Seejuures kaks väidet kuuluvad korraga kahe skoori alla ning neli väidet ei kuulu ühegi skoori alla. Väited ja vastuste keskmised 7-pallisel skaalal on tabelites esitatud alaskooride kaupa.

Tabelis 3 on toodud 11 väidet, mis kuuluvad **vähese kindlameelsuse** skoori alla ehk on seotud sellega, kui järelekindel ja konkreetne on lapsevanem kasvatusmeetodite rakendamisel. Eelküsitusel esineb lapsevanemate hulgas kõige rohkem järgmisi mitteefektiivseid lapse käitumisele reageerimise viise: kui laps pärast kahetseb oma halba käitumist, siis ei tee vanem sellest antud korral välja; kui laps ei tee, mida palutakse, teeb vanem lõpuks asja ise ära; kui keelamine ei mõju, pakub vanem lapsele midagi meeldivat, et ta hästi käituks; vanem ei vii täide oma õigustatud hoiatusi, kui laps on halvasti käitunud. Kindlameelsuse koondskoor saab olla vahemikus 11–77 (liidetakse kokku vastused skaalal 1 kuni 7). Eelküsitusel on skoori näitaja 35,9 ning järelküsitusel ajaks on see oluliselt kahanenud (28,1) ehk koolitusel osalenud lapsevanemad on lapse mittesoovitud käitumisele reageerimise ja olukordade lahenemise viiside osas järjekindlamaks ja efektiivsemaks muutunud. 11-st skoori alla kuuluvast väitest 10 puhul on toimunud statistiliselt oluline muutus.

Tabelis 4 on toodud 10 väidet, mis kuuluvad **ülereageerimise** skoori alla ehk on seotud sellega, millisel määral vanem ärritub ja käitub kas verbaalselt või füüsiliselt agressiivsemal viisil. Eelküsitusel esineb lapsevanemate hulgas kõige rohkem järgmisi mitteefektiivseid lapse käitumisele reageerimise viise: kui laps käitub halvasti, siis vanem ärritub nähtavalt, tõstab lapse peale häält või karjub, vaidleb temaga pikalt ning ei suuda ennast ja olukorda kontrollida.

³ II etapis kasutati ankeedi esialgset tõlget vene keelde. Paralleelselt toimus instrumendi kohandamine eesti ja vene keelde ning alates III etapist on kasutusel ankeedi lõplik versioon.

Ülereageerimise koondskoor saab olla vahemikus 10–70. Eelküsitusel on skoori näitaja 31,6 ning järelküsitusel ajaks on see oluliselt kahanenud (23,2) ehk koolitusel osalenud lapsevanemad on lapse mittesoovitud käitumisele reageerimisel tasakaalukamaks ja rahulikumaks muutunud. Kõigi skoori alla kuuluva 10 väite puhul on järelküsitusel ajaks toimunud muutus statistiliselt oluline.

Tabelis 5 on toodud 7 väidet, mis kuuluvad **sõnaohtruse** skoori alla ehk on seotud sellega, kui pikal vanem probleemi esinemise korral sellest räägib, noomib ja selgitusi nõuab. Eelküsitusel andmetel esineb lapsevanemate hulgas kõige rohkem järgmisi mitteefektiivseid lapse käitumisele reageerimise viise: probleemi esinemise korral kutsub vanem last korduvalt korrade enne selle lahendamata asumist, nõuab selgitusi lapse käitumisviisi kohta, seletab ise pikalt lapse keelamise tagamaid. Sõnaohtruse koondskoor saab olla vahemikus 7–49. Eelküsitusel on skoori näitaja 29,3 ning järelküsitusel ajaks on see oluliselt kahanenud (21,6) ehk koolitusel osalenud lapsevanemad on lapse mittesoovitud käitumisele reageerimisel ja olukordade lahendamisel konkreetsemaks ja selgemaks muutunud. Kõigi skoori alla kuuluva 7 väite puhul on järelküsitusel ajaks toimunud muutus statistiliselt oluline.

Tabelis 5 on lisaks toodud ka need 4 väidet, mida arvestatakse kõigi väidete koondskoori arvutamisel, kuid mis ei kuulu ühegi alaskoori alla. Nendest väidetest kolme puhul ei ole järelküsitusel ajaks olulist muutust toimunud. Suurenenud on aga lapsevanemate osakaal, kes suudab lapse käitumisest mitte välja teha, kui ta vanemat tüütab.

Kõigi 30 väite alusel arvutatud koondskoor (liidetakse kokku kõik väidete vastused skaalal 1 kuni 7) on eelküsitusel 104,1 ja järelküsitusel 80,8.

Tabel 3: Vanemluse stiil, vähese kindlameeluse skoori alla kuuluvad väited

Väide	Reageerimise viisid (7-pallise skaala otsad)	7-pallise skaala keskmine		
		eelküsitus	järelküsitus	muutus*
Kui mu laps käitub halvasti ja seejärel kahetseb...	Lahendan olukorra nagu tavaliselt – Ei tee ma sellest sellel korral välja	4,21	3,73	-0,48
Kui mu laps ei tee, mida ma palun...	Proovin mõnda muud lahendamise viisi – Jätan asja sinnapaika või teen selle lõpuks ise ära	3,83	2,62	-1,21
Kui keelamine e ei mõju...	Proovin mõnda muud lahendamise viisi – Pakun lapsele midagi meeldivat, et ta hästi käituks	3,71	3,27	-0,44
Kui ähvardan või hoian õigustatult...	Viin lubatu alati täide – Ei vii ma seda sageli täide	3,53	2,57	-0,96
Ma ähvardan karistamiseks teha asju... **	Mille suhtes olen kindel, et suudan seda teoks teha – Mida ma tegelikult ei teeks	3,37	2,44	-0,93
Kui ma lapsele midagi keelan...	Jään endale kindlaks – Lasen tal seda lõpuks ikkagi teha	3,18	2,21	-0,97
Kui ma tahan, et laps mingi tegevuse lõpetaks...	Ütlen konkreetselt, et ta lõpetaks – Keelitan või anun, et ta lõpetaks	2,95	1,98	-0,97
Kui me ei ole kodus...	Käitun lapsega samamoodi nagu kodus – Annan ma lapsele palju rohkem järele	2,93	2,50	-0,43
Olen selline lapsevanem, kes...	Seab piire sellele, mida laps tohib teha – Laseb lapsel teha kõike, mida ta tahab	2,86	2,41	-0,45
Kui mu laps keelamise peale ärritub...	Jään oma seisukohale kindlaks – Taganen oma seisukohast ja annan lapsele järele	2,72	1,90	-0,82
Kui mu laps teeb midagi, mis mulle ei meeldi...	Võtan selle suhtes midagi ette iga kord, kui see juhtub – Jätan selle tihti tähelepanuta	2,66	2,51	-0,15
VÄHESE KINDLAMEELISUSE SKOOR , 11 väidet (võimalik vahemik 11–77)		35,94	28,13	-7,81
11 väite vastuste keskmine 7-pallisel skaalal		3,27	2,56	-0,71

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$).

** Väide on esitatud kahel korral, kuna kuulub kahe erineva skoori alla (kindlameelsus ja sõnaohtrus).

Tabel 4: Vanemluse stiil, ülereageerimise skoori alla kuuluvad väited

Väide	Reageerimise viisid (7-pallise skaala otsad)	7-pallise skaala keskmine		
		eelküsitus	järeloküsitus	muutus*
Kui mu laps käitub halvasti...	Lahendan olukorra ilma ärritumata – Ärritun või saan nii vihaseks, et mu laps näeb, et olen pahane	4,27	2,86	-1,41
Kui mu laps käitub halvasti...	Räägin temaga rahulikult – Tõstan tema peale häält või karjun	4,03	2,77	-1,26
Kui mu laps käitub halvasti...	Ei hakka ma temaga vaidlema – Vaidlen temaga pikalt	3,59	2,50	-1,09
Kui mu lapsega on probleem...	Suudan ma olukorda kontrollida – Väljub olukord kontrolli alt ning ma teen asju, mida ei kavatsenud teha	3,56	2,53	-1,03
Kui mu laps käitub halvasti... **	On mu jutt lühike ja konkreetne – Noomin teda põhjalikult	3,52	2,52	-1,00
Kui ma olen halvasti tujus või stressis...	Ei ole ma tujukam kui tavaliselt – Olen tujukas ja näägutun lapse kallal	3,49	2,94	-0,55
Kui mu lapsega on olnud probleem...	Muutub olukord kiiresti tavapäraseks – Olen pikka aega pahane	2,79	2,37	-0,42
Kui mu laps käitub halvasti, annan laksu, sakutan või löön oma last...	Mitte kunagi või väga harva – Enamasti	2,13	1,47	-0,66
Kui mu laps käitub halvasti...	Sõiman teda väga harva – Sõiman teda peaaegu alati	2,10	1,61	-0,49
Kui mu laps teeb midagi, mis mulle ei meeldi, siis ma ütlen talle halvasti või norin tema kallal...	Mitte kunagi või väga harva – Enamasti	2,10	1,61	-0,49
ÜLEREAGEERIMISE SKOOR, 10 väidet (võimalik vahemik 10–70)		31,58	23,18	-8,40
10 väite vastuste keskmine 7-pallisel skaalal		3,16	2,32	-0,84

* Sinisel taustal on toodud statistilisel olulised muutused ($p < 0,05$).

** Väide on esitatud kahel korral, kuna kuulub kahe erineva skoori alla (ülereageerimine ja sõnaohtrus).

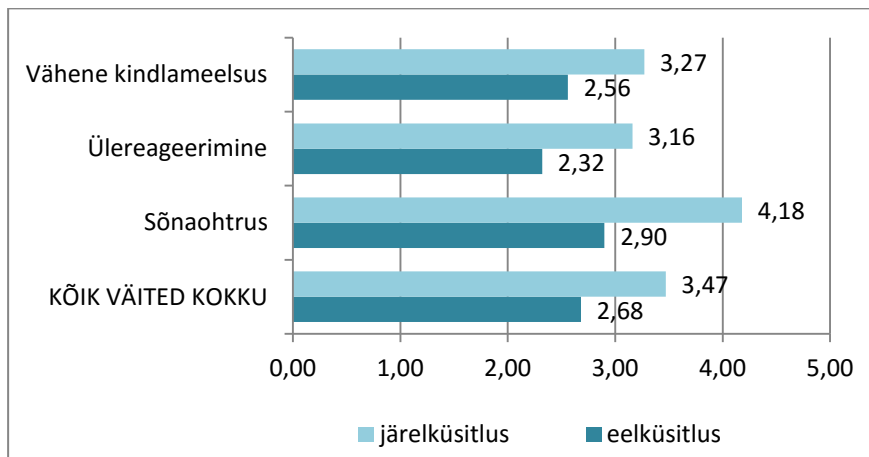
Tabel 5: Vanemluse stiil, sõnaohtruse skoori alla kuuluvad ja skooride alla mitte liidetud väited

Väide	Reageerimise viisid (7-pallise skaala otsad)	7-pallise skaala keskmine		
		eelküsitus	järeloküsitus	muutus*
Enne, kui asun probleemi lahendama...	Kutsun teda korrale või hoiatan ainult ühe korra – Kutsun last korrale ja hoiatan teda mitu korda	5,58	4,24	-1,34
Kui mu laps käitub halvasti...	Keelan või kasutan mõnda muud lahendamise viisi – Nõuan selgitust, miks ta nii tegi	4,73	3,97	-0,76
Kui keelamine kohe ei mõju...	Proovin mõnda muud lahendamise viisi – Jätkan selgitamist, et mu laps saaks asjast aru	4,34	3,54	-0,80
Kui laps vaidleb mulle vastu või nuriseb sellel ajal, kui ma püüan mingit olukorda lahendada...	Ignoreerin nurisemist a jään endale kindlaks – Pean talle loengu, et ta nurisemise lõpetaks	3,87	2,18	-1,69
Kui ma keelan lapsel midagi teha...	Ütlen seda lühidalt – Räägin sellest pikalt	3,85	2,72	-1,13
Kui mu laps käitub halvasti... **	On mu jutt lühike ja konkreetne – Noomin teda põhjalikult	3,52	2,52	-1,00
Ma ähvardan karistamiseks teha asju... **	Mille suhtes olen kindel, et suudan seda teoks teha – Mida ma tegelikult ei teeks	3,37	2,44	-0,93
SÕNAOHRUSE SKOOR, 7 väidet (võimalik vahemik 7–49)		29,26	21,61	-7,65
7 väite vastuste keskmine 7-pallisel skaalal		4,18	2,90	-1,28
Kui ma pean lahendama lapsega seotud probleemi...	Ei vabanda ma selle pärast – Ütlen talle, et mul on selle pärast kahju	4,47	4,35	-0,12
Kui mu laps tüütab mind...	Suudan sellest mitte välja teha – Ei suuda ma seda ignoreerida	4,08	2,92	-1,16
Kui mu laps on mu silma alt ära...	On mul tema tegemistest alati hea ülevaade – Ei tea ma sageli, millega ta tegeleb	3,16	3,02	-0,14
Kui mu laps käitub halvasti...	Reageerin sellele kohe – Tegelen sellega hiljem	2,51	2,56	0,05

* Sinisel taustal on toodud statistilisel olulised muutused ($p < 0,05$).

** Väide on esitatud kahel korral, kuna kuulub kahe erineva skoori alla.

Kuna kolme alaskoori alla arvestatakse erinev hulk väiteid, ei ole skoori numbrid otseselt võrreldavad. Seetõttu on lisaks välja arvatud iga alaskoori alla kuuluvate väidete vastuste keskmised 7-pallisel skaalal, mis võimaldab erinevate skooridega seotud infot omavahel võrrelda. Saadud näitajate alusel esineb vanemate seas lapsega seotud probleemide lahendamisel kõige enam rääkimise ja selgituste nõudmisega liialdamist ehk sõnaohtrust. Antud valdkonnas on järelküsitusluse ajaks toimunud ka kõige suuremad muutused. Kindlameelsuse ja ülereageerimise skooride alla kuuluvate väidete vastuste keskmised on eel- ja järelküsitusluse ajal teineteisega sarnasel tasemel (vt joonis 5).

Joonis 3: Skooride alla arvestatud väidete vastuste keskmised 7-pallisel skaalal

2.6. Tunnetatud muutused lapses ja iseendas

Peale esimesi eestikeelseid koolitusi toimus viis fookusgrupi intervjuud, mille käigus paluti koolituse lõpetanud lastevanematel oma sõnadega kirjeldada, milliseid muutusi on nad tajunud seoses õpitud meetodite rakendamisega. Lapses toimunud muutuste osas toodi esile järgmist:

- Tegevused kulgevad palju kiiremini, koordineeritumalt ja ilma jonnita.
- Laps teab, kuidas asjad käivad; on sõnakuulelikum ja saab paremini aru.
- Pidev „ei“ ütlemine on asendunud vanemaga koostöö tegemisega.
- Laps on rahulikum. Vähem on virisemist ja agressiivset eneseväljendust.
- Laps on iseseisvam, avatum ja julgem.
- Laps räägib rohkem oma tunnetest ning paranenud on eneseväljendusoskus ja sõnavara.
- Lapsed ei tülitse omavahel enam nii palju; on rohkem koostööd ja jagamist.

Järgnevalt on esitatud mõned illustreerivad näited fookusgruppides räägitust:

“Riietusruumis asjad lendasid, WC-s uputas sõna otseses mõttes, peksis ustega ja jalanõudega loopis õpetajat. Aga nüüd, kui me hakkasime koolitusel käima, siis õpetajad hakkasid muutuseid märkama ja hakkasid lausa küsima, et mismoodi te seda tegite. /.../ Nüüd tuleb välja, et minu laps ei olegi enam rühmas probleemne laps.”

“Aga just see, et seda positiivset poolt välja tuua ja sealt tuli ka võib-olla see „jah“ talle rohkem sisse. Ta püüdis ka nagu rohkem koostööd teha võib-olla ja see on nagu see, mida me märkasime kohe, mis on muutunud. Ühist keelt leiab lihtsamalt.”

“Et ei pea enam nii palju käske andma. Ta teab, kuidas asjad käivad. Ja laps räägib ka rohkem oma tunnetest ja lasteaia päevast, millest ta varem mitte midagi... Me saime ainult lasteaiaõpetajate käest teavet, mis lasteaias toimus.”

„Nad ei tülitse ja ei kakle enam nii palju, mis on suur pluss. Ja hästi suur muutus oli see, kui ma hakkasin kiitma neid. /.../ Siis tüdruk hakkas ise ka kiitma teisi ja nägema. Ükskord ütles lasteaia õpetajale, et ta oli täna hea õpetaja. Kiidab teisi inimesi ja mind ka. Lapsed on rahulikamad ja ei virise ja ei jonni nii palju. Ei ole nii palju seda abitust, aga vahel ikka on.“

Lapsevanemas endas toimunud muutuste osas mainiti fookusgruppides järgnevat:

- Paranes oskus enda reaktsioone jälgida ja juhtida.
- Vanem on rahulikum, konkreetsem ja järelekindlam.
- Keskendumine positiivsele, mitte negatiivsele ning vähem kamandamist.
- Suurenenud enesekindlus lapsevanemana ning paremad oskused lapse suunamisel.
- Vanem paneb oma lapse käitumist ja soove rohkem tähele.
- Mehe ja isa seotus laste kasvatamisega on suurenenud.
- Terve pere teeb rohkem koostööd.
- Muutunud on mõttemaailm ja arusaamine teistest inimestest.

Näiteid fookusgruppides räägitust:

“Ma arvan et kõige olulisem on see, et mitte laps ei pea muutuma, vaid tegelikult peaks lapsevanem muutuma. Ma arvan, et on vaja oma tundeid rohkem väljendada, siis oskab ka laps oma tundeid hinnata ja julgeb neid väljendada.”

“Konkreetsus ja enesekindlus. Sa arvasid varem ise, et see võiks nii olla. Aga nüüd sa oled kuulnud ja lugenud, et see nii on ja teised ka seda arvavad ja tead, et need asjad nii toimivad ja sul on rohkem instrumente käes, mida kasutada. Et kui üks asi ei toimi, siis ma tean, et ma võtan kohe selle teise instrumendi ja proovin sellega.”

“Mina sain ka palju järjekindlamaks. Varem ma andsin tihti igale jonnile järgi ja ei olnud endal seda püsivust. Ja nüüd olen palju rahulikum. Enam ma ei ärritu, kui ta kukub poes mul rөөkima. /.../ Kokkuleppeid sõlmin temaga. Ma jään ise endale kindlaks ja ei anna järgi. Ja just see konkreetsus. Kõik reeglid on paigas ja on nii nagu mina ütlen.”

“Minu jaoks oli kõige parem, et ma õppisin ennast paremini tundma, kuna tuli analüüsida iseenda käitumist ka. Saad aru, et sa reageerid üle tegelikult.”

3. Kokkuvõte

Alates 2014. aasta sügisest piloteerivad Sotsiaalministeerium ja Tervise Arengu Instituut Eestis tõenduspõhist vanemlusprogrammi „Imelised aastad“, mida rakendavad paljud riigid nii Euroopas kui väljapool. Programm on suunatud 3–8-aastaste laste vanematele, kes osalevad iganädalaselt grupitöö vormis toimuvatel koolitustel kokku nelja kuu jooksul. Grupitööd juhivad vastava väljaõppe läbinud grupijuhid. Programmi vahetuteks eemärkideks on vanemlike oskuste suurendamine, vanema ja lapse vaheliste suhete parandamine, lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine ning käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine.

Käesolev raport annab ülevaate vanemlusprogrammi pilootprojekti III–IV koolitusetapi tulemustest. Eesti- ja venekeelsed koolitused toimusid 2015. aasta novembrist 2016. aasta juunini viies kohalikus omavalitsuses – Tallinnas, Tartus, Võrus, Pärnus ja Kohtla-Järvel. Koos käis 23 lastevanemate gruppi ning lõpetanud oli 243. Koos I–II etapi koolitustega on tänaseks „Imelised aastad“ programmi läbinud 362 lapsevanemat.

Sekkumise tulemuslikkuse mõõtmiseks täitsid lapsevanemad enne koolituse algust ning vahetult peale selle lõppemist küsimustikud, mille kaudu hindasid probleemse käitumise esinemise sagedust oma lapsel ning enda vanemlike praktikaid. Lisaks täideti koolituse tagasisideankeet ning koguti infot fookusgrupi intervjuude kaudu.

Osalenud vanemad soovitaks antud programmi kindlasti ka teistele lapsevanematele. Nad leiavad, et koolitusel kasutatud lähenemised nende lapse käitumise muutmisele on olnud sobivad ning toimunud on olulised edusammud. Lapse probleemse käitumise esinemise intensiivsus on koolituse lõpuks oluliselt vähenenud. Kui enne koolituse algust kuulus 61% lastest vanemate poolt nende käitumisele antud hinnangute põhjal riskigrupi, siis koolituse lõpuks oli see näitaja 21% ehk kolm korda väiksem. Kui enne koolituse algust märkis 64% lapsevanematest, et lapse käitumine on tema jaoks oluline probleem, siis koolituse lõpuks oli see näitaja 24%. Kõige rohkem vähenes selliste käitumiste esinemine nagu venitamine erinevate tegevuste teostamisel, kuuletumisest ja kodureeglite järgimisest keeldumine, vihastamine (kui ei saa oma tahtmist), vaidlemine vanematega, trotsiv käitumine ja jonnihood.

Küsitluse andmetel on lastevanemate enda puhul suurenenud kindlameelsus ja konkreetsus lapse mittesoovitud käitumisega tegelemisel (nt ei jäeta tekkinud probleemi tähelepanuta ja ei anta lapsele järele). Vähenenud on vanemapoolne ülereageerimine (nagu ärritumine või agressiivsus) ning sõnaohtrus (nagu põhjalik noomimine või selgituste nõudmine).

Teostatud fookusgrupiintervjuudes märkisid lapsevanemad, et nende laps on muutunud rahulikumaks, koostööaltimaks, avatumaks ja iseseisvamaks. Vähenenud on agressiivne käitumine ning paranenud eneseväljendusoskused. Ka lapsevanem ise on rahulikum ja vanemana enesekindlam. Suurenenud on tema enesekontroll ja järjekindlus kasvatusmeetodite rakendamisel. Vanem paneb oma last ja tema soove rohkem tähele ning kogu pere teeb enam koostööd.

Võrreldes I–II etapi koolitustega on grupijuhtidel III–IV etapi raames olnud suuremad väljakutsed, kuna osalenud lastevanemate peredes oli laste käitumisega seotud probleeme rohkem, kui esimestel koolitustel. III–IV etapi jooksul saavutatud muutused on aga suuremad. Varasemaga võrreldes oli koolitavate hulgas rohkem madalama haridustasemega ja vähemalt 3 lapsega koos elavaid vanemaid ning mehi.